

HELL MIKSA, A CSILLAGÁSZ

Hell Miksa, eredeti nevén Rudolf Maximilian Höll, 1720. május 15-én született a mai Szlovákiához tartozó Selmecebányán (Banská Štiavnica). Apja a selmeci bányák főgépkestere volt, a család 23 gyermeke közül a legkisebb, Miksa vitte a legtöbbre, de a két másik fiúgyermek, József és Ignác is kiváló szakember lett a bányászatban. Gimnáziumi tanulmányait Selmecen végezte, ezt követően került 1741-ben Bécsbe, ahol először filozófiát, majd matematikát és csillagászatot tanult. 1746-tól a jezsuita rend lőcsei gimnáziumában dolgozott, ahol többek között görög és latin nyelvet, történelmet és földrajzot oktatott, ezt követően a kolozsvári egyetemen is megfordult, ahol az ottani csillagvizsgáló építését irányította.

1755-ben újra Bécsbe került, ahol Mária Terézia kinevezte a bécsi obszervatórium igazgatójává, az egyetemi csillagászati tanszék vezetőjévé és császári csillagásszá (Astronomus Caeseo Regius). Feladatai közé tartozott a csillagászati megfigyeléseken túl az egyes látványos jelenségek (fogyatkozások, csillagfedések, fogyatkozások stb.) bemutatása az udvar számára, de egy csillagászati évkönyvet is szerkesztett *Ephemerides Astronomicae* (Csillagtani Efemeriszek) címmel 1757-től egészen 1786-ig. Ezzel az évkönyvvel, melyben a megfigyelések és adatok mellett értekezések is helyet kaptak, igen nagy hírnévre tett szert Európában.

E hírnévnek köszönhette Hell Miksa VII. Keresztély dán-norvég király meghívását, aki 1768-ban megkérte, hogy Norvégiában figyelje meg az egy évvel később bekövetkező Vénusz-átvonulást, melynek során a Vénusz áthalad a Nap fényes korongja előtt. Az Európa-szerte várva várt csillagászati jelenségre a kontinens valamennyi csillagásza készülődött, Hell pedig kora leghíresebb csillagászának számított. A Vénusz-átvonulás egy igen ritka égi jelenség: a bolygó egy 243 éves periódus alatt mindössze négy alkalommal vonul át a Nap korongja előtt. Ez az esemény azonban nemcsak ritkasága miatt különleges: segítségével kiszámítható az ún. Csillagászati Egység, azaz a közepes Nap-Föld távolság, érthető volt tehát a kor tudósainak várakozása.

Hell Miksa 1768 áprilisában indult el Bécsből Sajnovics János jezsuita nyelvész, antropológus és csillagász társaságában, majd fél éves utat követően októberben érkezett meg Norvégia legészakkeletibb szegletébe, Vardö szigetére, ahonnan sikerrel tanulmányozták a Vénusz átvonulását 1769. június

3-án. A megfigyelés során Hell Miksának és társának sikerült megmérni a Nap ún. parallaxis számát, mellyel ki tudta számítani a közepes Nap-Föld távolságot. A mérés során ez az érték 8,7 ívmásodpercre jött ki, ami nem sokkal marad el a ma elfogadott 8,79 ívmásodperces értéktől; így Hell a Nap-Föld távolság kiszámítása során „csak” körülbelül tízmillió kilométerrel lőtt túl a valós, 150 millió kilométeres értéken, mely az akkori mérések közül a legpontosabb volt és ami igazán kiemelkedő teljesítmény egy XVIII. századi tudóstól.

A két évig és három hónapig tartó expedíció során Hell és barátja folyamatosan dolgozott: földrajzi megfigyeléseket, helymeghatározásokat, magasságméréseket végeztek, vizsgálták az állat- és növényvilágot, a sarki fényt, a Skandináv-félsziget emelkedését, a mágneses iránytű elhajlását. Hell Miksa útitársa, a nyelvész Sajnovics János az expedíció alatt a lappok életét és szokásait is tanulmányozta, továbbá a magyar és lapp nyelvet is összehasonlította.

Hell Miksa nagy példaképének tekintette a XVIII. század híres csillagászát, az Uránusz felfedezőjét, William Herschelt. Hell tudományos munkássága Európa-szerte elismert volt: a párizsi, koppenhágai, stockholmi, bolognai, trondheimi és göttingai tudóstársaság is tagjává választotta. Oroszlánrésze volt sok hazai csillagda építésének vezetésében, így többek között az egri, kolozsvári, budai, gyulafehérvári és a nagyszombati obszervatóriumok megvalósításában is.

Hell Miksa 1792. április 14-én Bécsben halt meg tüdőgyulladásban. A kor egyik legnagyobb csillagászát a Bécs melletti Maria Enzersdorfban helyezték végső nyugalomra.

Emlékét egy holdi kráter (Hell), illetve egy kisbolygó, a 3727 Maxhell őrzi.

Források:

<https://www.csillagaszat.hu/csilltort/magyar-csillagaszattortenet/magyar-18-19-sz-csillagaszata/hell-miksa-maximilian-hell-1720-8211-1792/>

<https://www.arcanum.hu/en/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/h-75B54/hell-miksa-75D2D/>

<http://www.termesztvilaga.hu/szamok/tv2008/tv0805/hell.html>

<https://mek.oszk.hu/06200/06237/06237.pdf>

Kráter kép: Lunar Orbiter